

УДК 37.013.42:364

## ГЕЛЕНА РАДЛІНСЬКА – ЗАСНОВНИЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАУКИ У ПОЛЬЩІ

Діана САМЧУК, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Науковий керівник:

Світлана КОЛЯДЕНКО, к. пед. н.,  
доцент, завідувачка кафедри соціальних технологій, Житомирський державний університет імені Івана Франка.

**Анотація.** Стаття присвячена дослідженню життя та діяльності відомої польської вченої, викладачки, громадської діячки – Гелени Радлінської (1897-1954). Дослідники, аналізуючи різноманітні джерела самої Радлінської та бібліографів її діяльності, намагаються не тільки проаналізувати наукові погляди вченої, а й її життєвий шлях. Основна увага приділяється внеску професорки у популяризацію соціальної роботи, розвитку соціальної педагогіки як науки, що тісно пов'язаний з процесом виховання.

**Ключові слова:** соціальна робота, соціальна педагогіка, виховання, адрогогіка, соціальна служба.

**Постановка проблеми.** Роздуми про історію соціальної роботи, спроби зрозуміти та розтлумачити її закономірності, логіку та механізми руху завжди цікавлять здобувачів освіти під час вивчення дисципліни «Теорія та історія соціальної роботи». Проте осмислення ходу історії соціальної роботи неминуче викликає питання про роль у її розвитку тієї чи іншої особистості. Одна з таких особистостей – Гелена Радлінська (1897-1954).

**Мета:** розкрити постать Гелени Радлінської – засновниці соціальної педагогіки як науки у Республіці Польща.

**Виклад основного матеріалу.** Народилася 2 травня 1879 року у Варшаві. Її батьки, Олександр і Меланія Райхмани, належали до інтелектуальної еліти Варшави того часу. Олександр Райхман був одним із творців та першим директором Народної філармонії, видавцем часопису «Відлуння музичне, театральне і художнє». Мати – Меланія Райхман – була відомою письменницею та публіцисткою. Батьки Гелени були активними учасниками національно-визвольного руху за відновлення державності Польщі. Вихована у дусі боротьби за незалежність своєї Батьківщини, Гелена Радлінська все своє життя присвятила боротьбі за долю свого народу.

Дослідники життя Г. Радлінської виділяють чотири періоди її діяльності [1; 3, с.134-136].

**I-й період. Варшавський (1897 – 1905).** Після закінчення жіночого пансіону (1902) і успішного складання державного вчительського іспиту, Г. Радлінська поєднує роботу у бібліотеці Замойських у Варшаві з активною

соціальної та освітньої діяльністю – співпрацює з безкоштовними читальнями (czytelnia) Варшавського товариства благодійності, пропагує читання серед низьких прошарків населення. Гелена стає однією з найвідоміших авторок популярних брошур для простого народу. Публікації цього періоду її творчості наповнені ідеями формування національної ідентичності та присвячені опису і пропаганді важливих польських культурних досягнень: «Ким був Міцкевич?» (1897), «Про наші перші книги, давні школи і Краківський університет» (1901), «Історичні бесіди» (1905).

Перший період життя і творчості Г. Радлінської закінчився участю в революції 1905 року і засланням разом з чоловіком до Сибіру.

*II -й період. Краківський (1906-1917).* Після втечі із Сибіру у житті Гелени настає новий період, пов'язаний з проживанням у Кракові, навчанням в Ягеллонському університеті, активною участю у національно-визвольній боротьбі. Головним центром соціально-освітнього життя у Кракові став Народний Університет імені Адама Міцкевича, створений у 1897 році, у якому працює Г. Радлінська. У цей період вона публікується під псевдонімом Г. Орша (Helena Orsza). Тоді ж побачили світ патріотичні та освітні брошури Радлінської. Крім того, вона редагує історичний розділ дитячого журналу «Промінчик» («Promyk»), співпрацює зі Спілкою допомоги політичним в'язням. Основною ідеєю в творчості діячки стає народно-визвольна боротьба, відродження незалежної Польщі. Результатом наукових досліджень цього періоду стала книга Г. Радлінської «Освітня робота, її завдання, методи, організація» (1913) – перший підручник в країні, у якому представлений досвід, традиції, теорія і методика соціально-просвітницької роботи. Діяльність Гелени перериває Перша світова війна. З 1914 року Радлінська у військовому департаменті Верховного Національного Комітету й у Польській Військовій Організації. Війну вона закінчила з військовим званням старшого лейтенанта.

*III-й період. Другий варшавський (1918-1944).* Найпродуктивніший творчий період у діяльності Радлінської. Активно встановлює зв'язки з освітньо-педагогічними рухами за кордоном, бере участь у міжнародних з'їздах, конгресах і конференціях, на яких ознайомлюється з новими напрями і течіями у теорії і практиці виховання. У 1921 році стає редактором відновленого «Педагогічного щорічника». У 1925 році успішно захищає докторську дисертацію «Сташис як соціальний діяч» («Staszic jako działacz społeczny»). Цей рік стає переломним у житті та діяльності Г. Радлінської, бо вона починає здійснювати керівництво Курсів соціально-освітньої роботи у Вільному польському університеті (Wolna Wszechnica Polska) у Варшаві. Метою курсів була підготовка вчителів для роботи з молоддю і дорослими, соціальних аніматорів і бібліотекарів. Саме діяльність на цих курсах стала відправною точкою в історії польської професійної підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів. Завдяки участі в освітньому процесі пані Радлінській стало можливим використання світового досвіду підготовки

соціальних працівників. Курси працювали до початку Другої світової війни і підпільно під час війни.

*IV – й період. Лодзький (1945-1954).* Після трагічного придушення Варшавського повстання (01.08 — 03.10. 1944 р.) і недовгого переховування у Скерневиці, Гелена Радлінська переїжджає до Лодзя, де створює кафедру соціальної педагогіки при новоствореному Лодзькому Університеті. На кафедрі працюють її учні і відомі вчені – Ришард Врочинський (Ryszard Wroczyński), Олександр Камінський (Aleksandr Kamiński), Ірена Лепалчик (Irena Lepalczyk) та ін. За ініціативи Г. Радлінської у 1945 році на державному рівні було прийнято рішення про підготовку спеціалістів соціальної сфери, які б займалися у різних напрямках соціально-просвітницької та соціально-виховної роботи.

У 1946 році під керівництвом Г. Радлінської був створений Польський інститут соціальної служби (Polski Instytut Służby Społecznej), що був перейменований у 1948 році в Польське Товариство Соціальних Шкіл (Polskie Towarzystwo Studiów Społecznych). За рекомендацією Міністерства освіти Радлінська також організовує Соціальний факультет у Вищій сільськогосподарській школі в Лодзі (Wydział Społeczny Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego w Łodzi). Саме в цей час у Польському інституті соціальної служби починаються активні наукові пошуки в соціальній сфері, що присвячуються питанням сирітства, діяльності будинків матері і дитини, соціальним проблемам мешканців робітничих районів Лодзя. Соціально-політичні зміни в державі, що сприяли розвитку нової ідеології в науці, суттєво обмежили дослідження Г. Радлінської. Уже в 1949 році В. Дашкевич пише: «Радлінська пропагує утопічну і шкідливу теорію соціального забезпечення.....і оманливу теорію соціальних служб. Її теорія протирічить духу марксизму - ленінізму... Радлінська явно критикує народно-демократичну владу і фактори, що керують соціально-економічним життям в Польщі..... Теорія Гелени Радлінської ставить нереальні вимоги охопити всіх нужденних допомогою і забезпеченням!» [1] Цей пасквіль потрапляє в Міністерство праці і соціального забезпечення, у результаті Радлінська в 1950/51 н.р. бере академічну відпустку і де-факто припиняє науково-дослідну роботу. У 1952 році діяльність Кафедри соціальної педагогіки Лодзького університету і підготовка спеціалістів у соціальній сфері були припинені. У вересні 1954 року Гелена Радлінська потрапляє у лодзьку лікарню, де і помирає 10 жовтня того ж року.

Похована Г. Радлінська у сімейному склепі на Повонзківському цвинтарі у Варшаві.

Наукова спадщина Гелени Радлінської нараховує десятки статей і наукових трактатів, що умовно можна поділити на такі напрямки: історія соціально-просвітницької роботи; читання книжок і самоосвіта; андрогогіка; теорія соціальної роботи [3, с.134-136].

Розвиток соціальної педагогіки як науки, що була тісно пов'язана з вихованням, став справою всього життя Гелени Радлінської. Про роль соціальної педагогіки в побудові концепції соціального виховання вчена пише у своїх працях: «Проблеми соціальної педагогіки» (1908), «Ставлення вихователя до соціального середовища» (1935). На думку авторки, предметом соціальної педагогіки є «взаємовплив сил середовища і особистості, що змінюють середовище» [2, с.21], тобто соціальна педагогіка залежить від життєвих шляхів і долі окремих людей і соціальних груп від факторів оточуючого середовища, а також від проблематики цільової зміни середовища з точки зору виховних завдань і прагнень. Крім того, на її думку соціальна педагогіка має приділяти більше уваги системі соціально-виховних закладів та інституцій, а також підготовці соціальних працівників та працівників сфери освіти. Виходячи з цього, сутність виховних процесів полягає у пробудженні активності особистості та соціальних груп, з метою всебічного розвитку всіх здібностей і можливостей особи або груп осіб; усуненню перешкод, що заважають розвитку; а також з метою компенсації недоліків і затримки у розвитку особистості. Ці постулати, на думку вченої, мають лягти в основу системи національного виховання, мета якого – максимальна концентрація всіх народних сил і їх використання для розвитку народної культури. «Щоб всі могли стати свідомими учасниками народного життя, всі повинні мати можливість розвитку» [2, с.11].

Про діяльність соціальних працівників науковиця пише: «у широких сферах культури соціальні працівники займаються людським фактором..... Соціальний працівник має бути у своїй сфері хорошим технологом, який планує зміни, замислюється, як їх досягти, коли організовує схеми соціальної діяльності, продумує відповідні способи ефективною діяльності» [2, с.355]. Протягом більше тридцяти років Г.Радлінська, готуючи соціальних працівників, соціальних педагогів, аніматорів, вихователів для різних соціальних груп, ніколи не приділяла уваги аналізу і навчанню конкретної технології соціально-виховної роботи, проте завжди робила акцент на дослідницькій діяльності у соціальній сфері. Вона наполягала на підготовці одночасно соціальних вихователів та дослідників соціально-виховних проблем. «Технологіям конкретної спеціальності учні Г.Радлінської навчалися із життя. Соціальна педагогіка формувала у них соціальну фантазію і позицію соціального працівника» [1, с. 26].

**Висновки.** Ідеї Гелени Радлінської залишаються актуальними і сьогодні. Її педагогічна теорія, що послугувала «виправленню збитків і дефектів», звільненню творчого потенціалу в людині, вихованню у душі гуманності і співробітництва, може бути використана для підготовки працівників соціальної сфери в Україні.

### **Література**

1. Kamiński A. Zakres i podstawowe pojęcia pedagogiki społecznej Heleny Radlińskiej // Wstęp do książki Radlińska H. Pedagogika społeczna. Wrocław – Warszawa – Kraków: Wydawnictwo Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1961. 417 s.
2. Radlińska H. Pedagogika społeczna. Wrocław – Warszawa – Kraków: Wydawnictwo – Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1961. 417 s.
3. Theiss W. Radlińska. Warszawa: Wydawnictwo «Żak», 1997. 336 s.